

ปัญหาน้ำมันของไทยในอดีต ระหว่าง พ.ศ. 2516-2523

Oil problems in Thailand in the past between 1973-1980

ทัศนพร วิศาลสุวรรณกร¹

Tassaneeporn Wisansuwannakorn

วันที่ส่งบทความ: ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๕, วันที่แก้ไขบทความ: ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕,

วันที่ตอบรับบทความ: ๘ ธันวาคม ๒๕๖๕

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการศึกษาถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาน้ำมันในอดีต ที่เกิดในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2516-2523 ในช่วงเวลาดังกล่าว ประเทศไทยประสบกับปัญหาราคาน้ำมันที่สูงขึ้นถึง 2 ครั้งในระยะเวลาที่ห่างกันเพียงไม่นาน สาเหตุหลักมาจากบทบาทขององค์การโอเปกในการกำหนดปริมาณการผลิต และการกำหนดราคาจำหน่ายน้ำมันของโลก ส่งผลให้ประเทศไทยซึ่งนำเข้าน้ำมันจากต่างประเทศเป็นหลัก ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งน้ำมันยังเป็นพลังงานที่มีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ ผลกระทบจากราคาน้ำมันแพงจึงสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนไทยทุกกลุ่มเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะผลกระทบที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในขณะนั้น ที่เกิดจากการชุมนุมต่อต้านสินค้าราคาแพง การคัดค้านการขึ้นค่ารถโดยสารประจำทาง และการเรียกร้องของคนในสังคมเพื่อให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาราคาน้ำมัน นอกจากนี้ การแก้ไขปัญหาน้ำมันของรัฐบาลด้วยการออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อประหยัดพลังงานนั้น ยังส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้น้ำมันและไฟฟ้าของคนไทยอีกด้วย การเกิดปัญหาน้ำมันในช่วงเวลาดังกล่าว จึงนับเป็นครั้งแรกที่คนไทยได้เรียนรู้และตระหนักถึงปัญหาน้ำมัน รวมทั้งเห็นความจำเป็นของการประหยัดพลังงานอย่างจริงจังมากขึ้น

คำสำคัญ: ปัญหาน้ำมัน คนไทย อดีต

ABSTRACT

This academic article is a study of the causes of oil problems in the past between 1973-1980. During that time, Thailand has experienced two high oil price problems in a short period of time. This is mainly caused by the role of OPEC in

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อีเมล Tassaneeporn.w@nsru.ac.th

Assistant Professor, Lecturer of History Program Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University, E-mail: Tassaneeporn.w@nsru.ac.th

determining the amount of production and setting the price of oil globally. As a result, it inevitably affected Thailand which mainly imports oil from abroad. In addition, oil is an important energy for the country's economic and industrial activities. The impact of high oil prices has caused trouble for all groups of Thai people in a wide area. Especially the impact on the lives of Thai people at that time which caused by a rally against expensive products, opposition to the bus fare increase and the demands of people in society for the government to solve the problem of oil prices. In addition, the government's solutions towards oil problem by issuing various measures to save energy also resulted in a change in the behavior of Thai people using oil and electricity as well. The occurrence of oil problems during that time was the first time that Thai people have learned and realized the oil problem as well as seeing the necessity of energy saving more seriously

KEYWORDS: Oil Problems, Thai people, Past

บทนำ

“น้ำมัน” เป็นพลังงานที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการดำเนินธุรกิจของทุกประเทศ สำหรับประเทศไทย เป็นประเทศกำลังพัฒนา จำเป็นต้องใช้น้ำมันในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ อีกทั้งประเทศไทยมีแหล่งน้ำมันภายในประเทศจำกัด และกำลังการผลิตของโรงกลั่นน้ำมันภายในประเทศ ก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการใช้น้ำมันของประเทศได้ ทำให้ต้องนำเข้าน้ำมันดิบและน้ำมันสำเร็จรูปเป็นส่วนใหญ่ ด้วยสาเหตุนี้ จึงทำให้ประเทศไทยไม่มีความมั่นคงในด้านการจัดหาพลังงาน ดังนั้น เมื่อราคาน้ำมันในตลาดโลกสูงขึ้น ประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการดำเนินชีวิตของคนไทยในขณะนั้น

ทั้งนี้ ในระหว่าง พ.ศ. 2516-2523 ประเทศไทยประสบกับปัญหาการราคาน้ำมันที่สูงถึง 2 ครั้งด้วยกัน คือ ครั้งที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2516-2517 และครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2522-2523 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว คนไทยต้องประสบกับปัญหาการราคาน้ำมันที่สูงขึ้น และได้รับผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้พลังงานของตนเองให้สอดคล้องกับนโยบายประหยัดพลังงานของรัฐบาล บทความวิชาการนี้ จึงมุ่งศึกษาถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาน้ำมันในอดีต และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของคนไทย รวมทั้งการแก้ไขปัญหาน้ำมันของรัฐบาลที่ส่งผลให้คนไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เกิดการประหยัดพลังงานมากขึ้น ซึ่งทำให้คนไทยได้เรียนรู้ถึงปัญหาจากการใช้น้ำมันเป็นครั้งแรก และตระหนักถึงความจำเป็นของการประหยัดพลังงานและการใช้พลังงานทางเลือกให้มากขึ้นในเวลาต่อมา

โอเปกกับปัญหาน้ำมัน

การดำเนินงานและการวางนโยบายน้ำมันที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกันขององค์การโอเปก นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์การโอเปกมีความมั่นคง และมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณการผลิตน้ำมันและการขึ้นลงของราคาน้ำมันในตลาดโลก

ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2503 ผู้แทนจาก 5 ประเทศ คือ อิรัก อิหร่าน ซาอุดีอาระเบีย คูเวต และเวเนซุเอลา ได้ตกลงร่วมกันจัดตั้ง “องค์การของประเทศผู้ส่งน้ำมันเป็นสินค้าออก” หรือ “องค์การโอเปก” (Organization of Petroleum Exporting Countries : OPEC) โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ประเทศสมาชิกจะร่วมมือกันเพื่อให้เกิดการประสานสอดคล้องกันในนโยบายน้ำมัน รวมทั้งควบคุมให้ราคาน้ำมันในตลาดโลกมีเสถียรภาพมากขึ้น (ปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) องค์การโอเปกมีสมาชิกทั้งหมด 13 ประเทศ อีก 8 ประเทศที่เข้ามาเป็นสมาชิกในภายหลังคือ ลิเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ แอลจีเรีย ไนจีเรีย กาบอง แองโกลา อิเควทอเรียลกินี และสาธารณรัฐคองโก ทั้งนี้ประเทศที่เคยเป็นสมาชิกองค์การโอเปก แต่ถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิกในภายหลัง คือ เอกวาดอร์ กатар และอินโดนีเซีย)

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2511 องค์การโอเปกได้กำหนดนโยบายด้วยการให้ประเทศสมาชิกเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตน้ำมันกับบริษัทน้ำมันต่างชาติ และเป็นผู้กำหนดราคาประกาศน้ำมันดิบ (Posted Price) ซึ่งเป็นราคาสำหรับการคำนวณภาษีและค่าสัมปทานที่บริษัทน้ำมันต่างชาติต้องจ่ายให้แก่ประเทศสมาชิกที่เป็นเจ้าของบ่อน้ำมัน (ชมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ และคณะ, 2524) ดังนั้น เมื่อราคาประกาศน้ำมันดิบเพิ่มขึ้น องค์การโอเปกจะได้รับรายได้จากค่าภาษีและค่าสัมปทานเพิ่มขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ องค์การโอเปกยังต้องการเข้าไปถือหุ้นเพื่อมีส่วนในการเป็นเจ้าของและบริหารงานร่วมกับบริษัทน้ำมันต่างชาติ ซึ่งจะช่วยให้สามารถควบคุมบริษัทเหล่านี้ให้เพิ่มหรือลดปริมาณการผลิตน้ำมันตามความต้องการขององค์การโอเปกได้ ดังนั้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 องค์การโอเปกจึงสามารถบีบบังคับให้บริษัทน้ำมันต่างชาติ โอนหุ้นให้ตนในอัตราร้อยละ 25 และต้องโอนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนครบร้อยละ 51

การดำเนินงานดังกล่าว ส่งผลให้องค์การโอเปกกลายเป็นกลุ่มประเทศผู้ส่งออกน้ำมันที่มีอิทธิพลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของราคาน้ำมันในตลาดโลกเป็นต้นมา เห็นได้จากเมื่อองค์การโอเปกลดปริมาณการผลิตและเพิ่มราคาน้ำมันดิบ ราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกก็สูงขึ้นจนเกิดเป็นปัญหาน้ำมันที่ส่งผลกระทบต่อไปทั่วโลก ดังเช่นในประเทศไทย

ปัญหาน้ำมันของโลก ระหว่าง พ.ศ. 2516–2523

ระหว่าง พ.ศ. 2516-2523 เป็นยุคแรกที่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาราคาน้ำมันถึง 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ในช่วง พ.ศ. 2516-2517 และครั้งที่ 2 ในช่วง พ.ศ. 2522-2523 สาเหตุของปัญหาน้ำมันแต่ละครั้งมาจากเหตุการณ์ภายนอกประเทศที่เกิดความวุ่นวายทางการเมืองของประเทศผู้ผลิตน้ำมันในองค์การโอเปก ทำให้เกิดความไม่สมดุลกันระหว่างปริมาณการผลิตน้ำมันและปริมาณการใช้น้ำมันของโลก จนเกิดผลกระทบต่อประเทศไทย ที่ในแต่ละปีต้องพึ่งพาการนำเข้าน้ำมันจากต่างประเทศในปริมาณสูง

ปัญหาน้ำมันของโลก ครั้งที่ 1 ในช่วง พ.ศ. 2516-2517

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา ราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกเริ่มปรับตัวสูงขึ้น ทั้งนี้ เป็นเพราะการดำเนินนโยบายร่วมกันขององค์การโอเปกที่พยายามควบคุมกิจการน้ำมันและแสวงหาผลประโยชน์

จากทรัพยากรน้ำมันภายในประเทศของตนให้ได้มากที่สุด จนทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำมันและน้ำมันมีราคาสูงขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น องค์การโอเปกยังใช้น้ำมันเป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมืองเพื่อต่อต้านประเทศอิสราเอลในสงครามตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นสงครามระหว่างกลุ่มประเทศอาหรับและประเทศระหว่างอิสราเอลครั้งที่ 4 ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ทั้งนี้กลุ่มประเทศอาหรับและอิสราเอลมีความขัดแย้งกันมาช้านานเกี่ยวกับเรื่องของดินแดนปาเลสไตน์ ในช่วงระหว่างการเกิดสงครามดังกล่าว กลุ่มประเทศอาหรับซึ่งเป็นสมาชิกขององค์การโอเปก ตัดสินใจใช้น้ำมันเป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมืองเพื่อให้ประเทศอิสราเอลถอนทหารออกจากดินแดนของตน ด้วยการลดปริมาณการผลิตและเพิ่มราคาน้ำมันดิบให้สูงขึ้น รวมทั้งยังจำกัดการจำหน่ายน้ำมันให้กับประเทศต่าง ๆ ด้วย ราคาน้ำมันที่สูงขึ้นดังกล่าว กลายเป็นปัญหาน้ำมันครั้งที่ 1 ในช่วง พ.ศ. 2516-2517 ซึ่งประเทศนำเข้าน้ำมันรวมทั้งประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาราคาน้ำมันอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตาม อีกเพียงไม่กี่ปีต่อมาประเทศไทยจึงต้องประสบกับปัญหาน้ำมันอีกครั้งที่ 2

ปัญหาน้ำมันของโลก ครั้งที่ 2 ในช่วง พ.ศ. 2522-2523

ในช่วงต้น พ.ศ. 2521 เกิดเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองในประเทศอิหร่าน เมื่อชาวอิหร่านร่วมกันต่อต้านระบบการปกครองของพระเจ้าชาห์ ปาเลวี และต้องการให้พระองค์สละราชสมบัติ การต่อต้านรุนแรงมากขึ้นและขยายวงกว้างออกไปทั่วประเทศ มีการประท้วงและนัดหยุดงานของคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมน้ำมัน (ธนศ กองประเสริฐ, 2522) ทำให้ประเทศอิหร่านไม่สามารถผลิตน้ำมันออกจำหน่ายได้ตามปกติ จนเกิดการขาดแคลนน้ำมันในตลาดโลก

การขาดแคลนน้ำมันดังกล่าว ทำให้บริษัทน้ำมันและประเทศอุตสาหกรรมต่าง ๆ เร่งซื้อน้ำมันดิบมากักตุนไว้ให้มากขึ้น ราคาน้ำมันดิบในตลาดที่ตกลงซื้อขายกันทันที (Spot Market) จึงสูงขึ้นกว่าราคาน้ำมันดิบที่ประกาศไว้มาก องค์การโอเปกจึงประชุมกันเพื่อกำหนดราคาน้ำมันให้ใกล้เคียงกับราคาในตลาดซื้อขายทันที โดยเพิ่มเป็นบาร์เรลละ 14.54 ดอลลาร์สหรัฐฯ ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2522 (โอเปกขึ้นราคาน้ำมันอีกอย่างน้อย 8.8 เปอร์เซ็นต์, 2522) หลังจากนั้นองค์การโอเปกได้เพิ่มราคาน้ำมันอีกหลายครั้งจนถึงบาร์เรลละ 32 ดอลลาร์สหรัฐฯ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2523 (โอเปกปรับราคาน้ำมันใหม่, 2523) ราคาน้ำมันที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ นี้ ส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำมันครั้งที่ 2 ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2522-2523

พัฒนาการใช้น้ำมันของประเทศไทยก่อน พ.ศ. 2516

น้ำมันเริ่มเข้ามาในสังคมไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว น้ำมันที่นำเข้าจากต่างประเทศชนิดแรก คือ น้ำมันก๊าด โดยนำมาใช้จุดตะเกียงให้แสงสว่างตามบ้านเรือนและถนนเพื่อความสะดวกและปลอดภัยแก่ผู้ที่สัญจรไปมาในยามค่ำคืน น้ำมันก๊าดนี้นำมาใช้แทนน้ำมันมะพร้าวและเทียนไขที่คนไทยใช้กันอยู่ก่อน นอกจากนี้ น้ำมันหล่อลื่นก็เป็นน้ำมันอีกชนิดหนึ่งที่นำเข้ามาใช้สำหรับเครื่องจักรในโรงสีข้าวและโรงเลื่อยไม้ รวมทั้งน้ำมันเบนซินที่ถูกนำเข้ามาใช้เป็นแหล่งพลังงานสำหรับรถยนต์ เพื่อตอบสนองความเจริญทางด้านคมนาคมของประเทศในขณะนั้น ทั้งนี้ ผู้คนส่วนใหญ่หันไปใช้น้ำมันเหล่านี้ร่วมกับวัสดุเชื้อเพลิงแบบดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ ไม้ฟืน ถ่านไม้ แกลบ น้ำมันมะพร้าว น้ำมันงา น้ำมันยาง และเทียนไข ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีการนำน้ำมันดีเซลเข้ามาใช้ในสังคมไทยอีกชนิดหนึ่ง หลังจากนั้นจึงมีการนำเข้าน้ำมันเตาเพื่อใช้ในการผลิตไฟฟ้าตามมา (สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, 2536)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ปริมาณความต้องการใช้น้ำมันในสังคมไทยยังสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้ว่า ในช่วงระยะเวลา 20 ปี ของการพัฒนาตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการกระจายการผลิต ทั้งในด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม และการบริการ ความต้องการใช้พลังงานจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วถึงร้อยละ 9.80 ต่อปี คือ จากการใช้พลังงานซึ่งมีปริมาณเทียบเท่าน้ำมันดิบเพียง 2,760 ล้านลิตร ใน พ.ศ. 2504 เพิ่มขึ้นเป็น 17,960 ล้านลิตร ใน พ.ศ. 2524 โดยที่ร้อยละ 75 เป็นพลังงานจากน้ำมัน (กระทรวงคมนาคม, 2526) อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีแหล่งน้ำมันภายในประเทศจำกัด และกำลังการผลิตของโรงกลั่นน้ำมันภายในประเทศ ก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการใช้น้ำมันของประเทศได้ ทำให้ต้องพึ่งพาต่างประเทศด้วยการนำเข้าน้ำมันดิบและน้ำมันสำเร็จรูปเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น เมื่อราคาน้ำมันในตลาดโลกสูงขึ้น ประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการดำเนินชีวิตของคนไทยในขณะนั้น

ปัญหาราคาน้ำมันของไทยจากการเกิดปัญหาน้ำมันโลก (พ.ศ. 2516-2523)

นับตั้งแต่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก (พ.ศ. 2504-2509) ปริมาณการใช้น้ำมันก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ผลผลิตถ่านหินหรือน้ำมันสำเร็จรูปที่ใช้ในประเทศ คือ น้ำมันเบนซิน น้ำมันดีเซล น้ำมันก๊าด น้ำมันเตา น้ำมันเครื่องบิน และก๊าซปิโตรเลียมเหลว (ก๊าซหุงต้ม) โดยนำมาใช้ในสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ คือ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม การไฟฟ้าและการประปา การคมนาคม การขนส่ง และการก่อสร้าง ทั้งนี้การใช้น้ำมันของประเทศอยู่ในภาคการคมนาคมและการขนส่งมากที่สุด รองลงมาคือ การไฟฟ้าและการประปา และอุตสาหกรรมตามลำดับ น้ำมันเหล่านี้มีปริมาณการใช้เพิ่มขึ้นตลอดโดยเฉพาะน้ำมันดีเซล ซึ่งจำเป็นใช้ในการคมนาคมและการขนส่ง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปริมาณการใช้น้ำมันของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2503-2524

(หน่วย : บาร์เรลต่อวัน)

พ.ศ.	น้ำมันเบนซิน	น้ำมันดีเซล	น้ำมันก๊าด	น้ำมันเตา	น้ำมันเครื่องบิน	ก๊าซปิโตรเลียมเหลว	รวม
2503	8,700	9,100	2,400	2,200	80	2	22,482
2504	8,600	8,500	2,200	4,600	30	5	23,935
2505	9,100	10,400	2,500	6,400	900	5	29,305
2506	9,300	11,950	2,650	7,400	100	20	31,420
2507	9,350	15,600	1,950	9,000	2,400	70	38,370

พ.ศ.	น้ำมันเบนซิน	น้ำมันดีเซล	น้ำมันก๊าด	น้ำมันเตา	น้ำมันเครื่องบิน	ก๊าซปิโตรเลียมเหลว	รวม
2508	6,750	18,000	1,150	6,800	10,450	130	43,280
2509	8,350	22,600	1,600	9,650	6,450	270	48,920
2510	10,550	25,700	2,400	12,100	4,670	510	55,930
2511	10,350	36,900	3,000	17,100	6,050	950	74,350
2512	10,950	38,000	3,250	20,600	5,400	1,200	79,400
2513	16,300	37,600	2,200	24,000	5,650	1,450	87,200
2514	22,300	42,950	3,000	25,950	8,250	1,600	104,050
2515	23,950	49,550	2,950	35,750	14,200	2,100	128,500
2516	25,500	48,850	3,400	41,200	15,200	2,500	136,650
2517	25,750	45,900	3,200	46,900	12,300	2,800	136,850
2518	34,050	55,500	3,650	45,150	14,350	3,350	156,050
2519	33,950	57,150	4,100	49,650	14,700	3,600	163,150
2520	37,550	65,100	4,450	59,000	13,150	4,300	183,550
2521	39,600	70,950	4,700	70,500	13,500	4,900	204,150
2522	40,650	74,000	5,350	68,750	14,950	6,350	210,050
2523	38,700	70,750	5,000	81,300	16,250	6,100	218,100
2524	36,000	69,400	6,700	71,350	15,950	7,750	210,750

ที่มา: สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, 2536: 14

อย่างไรก็ตาม ปริมาณการใช้น้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้นดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยไม่มีแหล่งน้ำมันที่อุดมสมบูรณ์ จึงต้องนำเข้าน้ำมันจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากองค์การโอเปกในปริมาณสูง เมื่อน้ำมันมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบอย่างกว้างขวางทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2516-2523 ประเทศไทยประสบกับปัญหาน้ำมันครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ในระยะเวลาห่างกันเพียงไม่กี่ปี ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่ประเทศไทยได้รับโดยทันที คือ ราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันในประเทศปรับตัวสูงขึ้น จนกระทบต่อการผลิตสินค้าและราคาสินค้า รวมทั้งการขาดดุลการค้าระหว่างประเทศ กล่าวคือ เมื่อราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกปรับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้น้ำมันเป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมืองเพื่อต่อต้านอิสราเอลขององค์การโอเปกนั้น ส่งผลให้ปริมาณนำเข้าน้ำมันดิบของประเทศไทยลดลง เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งองค์การโอเปกงดจำหน่ายน้ำมันให้นั้น มีนโยบายลดปริมาณการส่งออกน้ำมันเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการใช้ภายในประเทศ ดังนั้น ปริมาณน้ำมันที่ประเทศไทยเคยได้รับจากประเทศสหรัฐอเมริกาก็ลดลง ส่วนประเทศอังกฤษ ถึงแม้ไม่ได้ถูกตัดปริมาณน้ำมันที่เคยได้รับจากองค์การโอเปก แต่ประเทศอังกฤษก็ใช้มาตรการประหยัดน้ำมัน รวมทั้งลดการส่งออก

น้ำมันไปยังประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ องค์การโอเปกยังจัดให้ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่เป็นกลาง และถูกตัดปริมาณน้ำมันดิบที่เคยจำหน่ายให้ ทำให้โรงกลั่นน้ำมันทั้ง 3 แห่ง คือ โรงกลั่นน้ำมันไทย โรงกลั่นน้ำมันบางจาก และโรงกลั่นน้ำมันเอสโซ่ได้รับปริมาณน้ำมันจากองค์การโอเปกน้อยลง ส่งผลให้น้ำมันสำเร็จรูปที่ผลิตได้ในประเทศมีปริมาณลดลงไปด้วย (วรรณภา ภัทรพานิช, 2517)

นอกจากนี้ ราคานำเข้าน้ำมันดิบซึ่งเป็นต้นทุนในการผลิตน้ำมันสำเร็จรูปก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ทำให้บริษัทน้ำมันไม่สามารถแบกรับภาระต้นทุนที่สูงขึ้นได้ จึงเรียกร้องให้รัฐบาลปรับขึ้นราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันในประเทศ รัฐบาลจึงตัดสินใจเพิ่มราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันในประเทศถึง 4 ครั้ง ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2516 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2517 โดยมีระยะเวลาห่างกันเพียงไม่กี่เดือน เช่น น้ำมันเบนซินพิเศษ จากเดิมมีราคาดลิตรละ 2.30 บาท เพิ่มขึ้นเป็นลิตรละ 3.62 บาท ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2517 และน้ำมันดีเซลหมุนเร็ว จากเดิมมีราคาดลิตรละ 1.05 บาท เพิ่มขึ้นเป็นลิตรละ 2.33 บาท ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2517 เป็นต้น (ปัญหาน้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมัน, 2517)

ในช่วงที่เกิดปัญหาน้ำมันครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นผลมาจากเหตุการณ์ทางการเมืองในอิหร่านนั้น ราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ส่งผลให้บริษัทน้ำมันในประเทศต้องลดปริมาณนำเข้าน้ำมันถึงร้อยละ 8-10 เนื่องจากไม่มั่นใจว่ารัฐบาลสามารถชดเชยราคาน้ำมันส่วนที่สูงขึ้นให้แก่บริษัทได้หรือไม่ (กระทรวงพาณิชย์, 2522) ดังนั้น รัฐบาลจึงปรับราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันให้สูงขึ้น เพื่อจูงใจให้บริษัทน้ำมันผลิตน้ำมันออกสู่ตลาดมากขึ้น (การติดต่อซื้อน้ำมันจากต่างประเทศและการเพิ่มราคาน้ำมันดีเซล, 2522) โดยรัฐบาลปรับขึ้นราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันในประเทศหลายครั้ง คือ ในวันที่ 31 มกราคม 13 มีนาคม 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2522 และ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการปรับขึ้นราคาจำหน่ายปลีกน้ำมัน 2 ครั้งสุดท้าย เนื่องจากการเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมาก คือ เฉลี่ยร้อยละ 40-67 และร้อยละ 24-60 ตามลำดับ (การประกาศเพิ่มราคาจำหน่ายน้ำมันและเชื้อเพลิงประเภทต่าง ๆ, 2523) เช่น

น้ำมันเบนซินธรรมดา จากเดิมมีราคาดลิตรละ 4.69 บาท เพิ่มขึ้นเป็นลิตรละ 5.12 บาท ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2522 และเพิ่มขึ้นเป็นลิตรละ 9.26 บาท ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523

น้ำมันดีเซลหมุนช้า จากเดิมมีราคาดลิตรละ 2.50 บาท เพิ่มขึ้นเป็นลิตรละ 2.93 บาท ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2522 และเพิ่มขึ้นเป็นลิตรละ 7.12 บาท ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523

การปรับขึ้นราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันหลายครั้งดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายน้ำมันของรัฐบาล เนื่องจากรัฐบาลเคยกล่าวว่า การขึ้นราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันทุกชนิดเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2522 เป็นการขึ้นราคาน้ำมันของปี 2522 เพียงครั้งเดียว แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองในประเทศอิหร่าน ทำให้ปริมาณน้ำมันดิบในตลาดโลกลดลงและมีราคาสูงขึ้น รัฐบาลจึงไม่สามารถตรึงราคาน้ำมันในประเทศได้อีกต่อไป

ผลกระทบของปัญหาน้ำมันที่มีต่อวิถีชีวิตคนไทย (พ.ศ. 2516-2523)

ผลกระทบที่ประเทศไทยได้รับจากปัญหาราคาน้ำมัน ไม่เพียงกระทบต่อเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบเชื่อมโยงไปถึงสภาพสังคมของประเทศด้วย เนื่องจากเกิดการชุมนุมประท้วงของกลุ่มคนต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาที่มีสาเหตุมาจากราคาน้ำมันแพง ทั้งการชุมนุม

ต่อต้านสินค้ามีราคาแพง และการคัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง นอกจากนี้ ยังเกิด การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้น้ำมันและไฟฟ้าของคนไทย ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการประหยัด พลังงานของรัฐบาลอีกด้วย

1. การชุมนุมต่อต้านสินค้าราคาแพง

ปัญหาที่กระทบต่อค่าครองชีพของคนไทยหลังการปรับขึ้นราคาจำหน่ายปลีกน้ำมัน คือ สินค้าอุปโภคบริโภคขาดแคลนและมีราคาแพงขึ้นเนื่องจากต้นทุนทางด้านน้ำมันเพิ่มขึ้น เมื่อรัฐบาล ไม่สามารถบรรเทาความเดือดร้อนได้ ทำให้คนส่วนใหญ่จึงหาวิธีคลายความเดือดร้อนของตน ด้วยการรวมกลุ่มเพื่อชุมนุมต่อต้านสินค้าราคาแพง และโจมตีพ่อค้าแม่ค้าที่กักตุนและเพิ่มราคาสินค้า อย่างไม่เป็นธรรม โดยเรียกร้องให้รัฐบาลใช้มาตรการปราบปรามพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้อย่างเด็ดขาด

การชุมนุมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เพื่อรณรงค์ต่อต้าน สินค้าราคาแพง เนื่องจากสินค้าอุปโภคบริโภคยังมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการในท้องตลาด แต่ที่มี ราคาสูงขึ้น เพราะพ่อค้าแม่ค้าบางรายกักตุนเพื่อฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้า พร้อมกับเรียกร้องให้คนใน สังคมร่วมมือกันต่อสู้ ด้วยการไม่ซื้อสินค้าที่มีราคาแพงจากพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้ (การขาดแคลนข้าว สินค้า ราคาแพง และการกักตุนสินค้าเนื่องจากน้ำมันขึ้นราคา, 2517) และหากผู้ใดพบเห็นพ่อค้าแม่ค้ากักตุน สินค้า ให้แจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อนำพ่อค้าแม่ค้าเหล่านั้นมารับโทษตามกฎหมาย (ศุณย์ นศ., 2517)

2. การคัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง

การคัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทางซึ่งเป็นกิจการสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับผู้คนส่วน ใหญ่ในสังคมนั้น เกิดขึ้นทันทีหลังจากที่มีข่าวว่าองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ เสนอต่อกระทรวงคมนาคมให้มีการปรับปรุงราคาค่าโดยสารรถประจำทาง การขออนุมัติขึ้นค่าโดยสารดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสคัดค้านจากคนหลายกลุ่มในสังคม ทั้งจากสโมสรนักศึกษา กลุ่มพิทักษ์ผลประโยชน์ ประชาชนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มจุฬาประชาธิปไตยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกลุ่มศึกษาปัญหาสังคมจากมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการขึ้น ค่าโดยสารรถประจำทางเพื่อแก้ไขปัญหาขาดทุนขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ เพราะเป็น การผลักภาระให้กับคนไทย และการขึ้นค่าโดยสารก็ไม่สามารถแก้ปัญหาการขาดทุนได้ เนื่องจาก ต้องนำเงินที่ได้ไปเสียดอกเบี้ยให้ธนาคาร

ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากในขณะนั้นองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพมีรายรับวันละ 4,000,000 บาท รายจ่ายวันละ 3,930,000 บาท ได้กำไรวันละ 70,000 บาท แต่ต้ององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ต้องเสียดอกเบี้ยให้กับธนาคารกรุงไทย วันละ 870,000 บาท และเมื่อรัฐบาลประกาศปรับขึ้นราคา จำหน่ายปลีกน้ำมันในประเทศ โดยเฉพาะตั้งแต่วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา ทำให้ รายจ่ายขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพเพิ่มขึ้น และประสบภาวะขาดทุนมากยิ่งขึ้นเฉลี่ยถึงวันละ 1,770,000 บาท ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงเห็นว่ารัฐบาลควรรับภาระปลดหนี้สินขององค์การขนส่ง มวลชนกรุงเทพแทนเพื่อไม่ให้กระทบต่อคนในสังคม และรัฐบาลควรจัดหาน้ำมันที่มีราคาถูกให้ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ รวมทั้งให้เงินอุดหนุนองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพเพื่อแบ่งเบาภาระ ด้านค่าใช้จ่าย เพราะเป็นกิจการสาธารณูปโภคของประเทศ (กรณีการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง, 2522) การชุมนุมและเคลื่อนไหวคัดค้านเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าว นอกจากกระทบต่อเสถียรภาพ

ทางการเมืองของรัฐบาลแล้ว ยังกระทบต่อสภาพสังคมของประเทศด้วย เนื่องจากการชุมนุมคัดค้านจากบุคคลหลายกลุ่ม ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมอย่างกว้างขวาง

3. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้น้ำมันและไฟฟ้าของคนไทยจากมาตรการประหยัดพลังงานของรัฐบาล

หลังจากเกิดปัญหาราคาน้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ทำให้ประเทศไทยเห็นความจำเป็นของการประหยัดน้ำมันมากขึ้น ซึ่งมาตรการที่ดีที่สุดและสามารถช่วยให้ประเทศไทยผ่านช่วงเวลาวิกฤติที่เกิดการขาดแคลนน้ำมันและน้ำมันมีราคาแพงไปได้ คือ การประหยัดน้ำมันและไฟฟ้า

ในระหว่างที่เกิดปัญหาน้ำมันครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 รัฐบาลกำหนดมาตรการเพื่อประหยัดน้ำมันและไฟฟ้า ทั้งการบังคับและการณรงค์ขอความร่วมมือจากคนในสังคม และแม้ว่าในเวลาต่อมา ปัญหาการขาดแคลนน้ำมันได้ผ่านพ้นไปแล้ว แต่รัฐบาลยังคงใช้มาตรการดังกล่าวอยู่ เพียงแต่ผ่อนผันการใช้น้ำมันและไฟฟ้าให้มากขึ้น เนื่องจากยังคงไม่วางใจกับสถานการณ์น้ำมันของโลกที่เพิ่งผ่านช่วงเวลาวิกฤติไป ทั้งนี้มาตรการดังกล่าวทำให้พฤติกรรมการใช้น้ำมันและการใช้ไฟฟ้าของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

3.1 การกำหนดระยะเวลาให้บริการของโรงภาพยนตร์และสถานบริการ

ในช่วงที่เกิดปัญหาน้ำมันครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 นั้น เกิดการขาดแคลนน้ำมันเตาที่ใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า ดังนั้นรัฐบาลจึงกำหนดมาตรการประหยัดไฟฟ้าในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับความจำเป็นในการดำรงชีวิตของคนไทยโดยทั่วไป ด้วยการให้โรงภาพยนตร์และสถานบริการลดระยะเวลาให้บริการลง กล่าวคือ รัฐบาลออกมาตรการลดเวลาฉายภาพยนตร์ให้เหลือเพียงรอบบ่าย รอบเย็น และรอบค่ำ คือ ตั้งแต่เวลา 14.00-22.00 น. ในวันธรรมดา ส่วนวันหยุดราชการให้ฉายภาพยนตร์ได้ตั้งแต่เวลา 12.00-20.00 น. (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง การใช้มาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง, 2517) โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2516 แต่ภายหลังเมื่อสถานการณ์ขาดแคลนน้ำมันเตาเริ่มคลี่คลายลงในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2517 รัฐบาลก็ได้มีคำสั่งเปลี่ยนแปลงเวลาฉายภาพยนตร์ใหม่ โดยอนุญาตให้ในวันธรรมดาสถานการณ์ฉายภาพยนตร์ได้ตั้งแต่เวลา 12.30-21.30 น. (ปัญหาน้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมัน, 2517) ทั้งนี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลืออุตสาหกรรมหนังไทยให้มีรอบฉายภาพยนตร์มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเวลาฉายภาพยนตร์นี้ ทำให้โรงภาพยนตร์สามารถเพิ่มรอบฉายในช่วงเที่ยงได้ตามเดิม

การจำกัดเวลาการดำเนินกิจการของโรงภาพยนตร์นั้น นอกจากจะทำให้ผู้ที่ชื่นชอบการชมภาพยนตร์ต้องเปลี่ยนเวลาชมภาพยนตร์จากรอบเที่ยงมาเป็นรอบอื่นแล้ว ยังทำให้ผู้ประกอบการต้องสูญเสียรายได้จากการลดลงของจำนวนผู้ที่มาใช้บริการด้วย กล่าวคือ การลดฉายภาพยนตร์รอบเที่ยง สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้ประกอบการอาชีพบันเทิงและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ ทั้งเจ้าของโรงภาพยนตร์ ผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์ไทย และดารานักแสดง จึงมีการเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลผ่อนผันเวลาฉายภาพยนตร์ให้มากขึ้น (ปัญหาน้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมัน, 2517) เนื่องจากรายได้จากการฉายภาพยนตร์ไทยมาจากรอบเที่ยงเป็นหลัก เมื่อรัฐบาลลดเวลาฉายรอบเที่ยงลง ทำให้ผู้สร้างภาพยนตร์ไทยและผู้ประกอบการธุรกิจโรงหนังไม่มีรายได้เพียงพอสำหรับประกอบกิจการ นอกจากนี้ ผู้สร้างภาพยนตร์ไทยกำลังลงทุนถ่ายทำภาพยนตร์ด้วยระบบ 35 มม. ซึ่งเป็นการลงทุนที่สูงขึ้น (ปิดโรงหนัง สมบัตินาคาราทะวันทั่วรัฐบาล, 2517)

หากได้รอบฉายที่น้อยเกินไป จะทำให้ได้รับรายได้ไม่คุ้มกับที่ลงทุน และจะไม่มีผู้สร้างรายได้ก่อสร้างภาพยนตร์ไทยอีก ซึ่งส่งผลกระทบต่อนักแสดงและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องทั้งหลายต้องว่างงานตามไปด้วย

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ไทยตั้งแต่ผู้ดำเนินกิจการโรงภาพยนตร์ พนักงาน เจ้าหน้าที่กองถ่ายทำภาพยนตร์ นักพากย์ และดารานักแสดง เช่น สมบัติ เมทะนี อรุณญา นามวงศ์ เมตตา รุ่งรัตน์ รุจน์ รมณพ ยอดชาย เมฆสุวรรณ และ กรุง ศรีวิไล รวมทั้งผู้กำกับภาพยนตร์ เช่น ส. อาสนจินดา และ ฉลอง ภักดีวิจิตร เป็นต้น ได้ชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลพิจารณาแก้ไขมาตรการดังกล่าว เมตตา รุ่งรัตน์ ได้กล่าวขอความเห็นใจจากรัฐบาลว่า “นักแสดงไม่ใช่คนร่ำรวย ถ้ารัฐตัดรอบการฉายภาพยนตร์ให้น้อยลง พวกเขาจะต้องอดตายไม่ผิดกับสุนัข เพราะไม่รู้จะไปประกอบอาชีพอะไร... ครั้นจะเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่นก็ไม่ถนัด จะเปลี่ยนอาชีพเป็นหมอนวดยิ่งแย่ใหญ่ เพราะสถานประกอบการบอเวลาเวลานี้จำกัดเวลา” (โรจน์-ดารา ชุมนุมประท้วง นักศึกษาประณาม ‘เห็นแก่ตัว’, 2517)

อย่างไรก็ตาม การชุมนุมประท้วงครั้งนี้ สร้างความไม่พอใจแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชน จึงได้ร่วมกันออกแถลงการณ์ 2 ฉบับ ฉบับแรกประณามการกระทำของเจ้าของโรงภาพยนตร์ ส่วนฉบับที่ 2 ประณามการกระทำของดารานักแสดง โดยหนังสือพิมพ์ “ไทยเดลี” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันในขณะนั้น ได้รายงานถึงแถลงการณ์ทั้ง 2 ฉบับ ดังกล่าว (โรจน์-ดารา ชุมนุมประท้วง นักศึกษาประณาม ‘เห็นแก่ตัว’, 2517) มีใจความว่า

แถลงการณ์ฉบับที่ 1 ประณามการกระทำของเจ้าของโรงภาพยนตร์
รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ขอให้งดฉายภาพยนตร์ในรอบเช้าในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดราชการ กับรอบเที่ยงรอบดึกในวันธรรมดา เพื่อประหยัดน้ำมันและลดการเที่ยวเตร่ แต่ชนชั้นนายทุนกับบรรดาเจ้าของโรงภาพยนตร์ไม่คำนึงถึง กลับนัดกัน..ประท้วง โดยหวังบีบบังคับรัฐบาล โดยไม่คำนึงถึงความตายของประเทศชาติ เรานักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนขอประณามการกระทำดังกล่าว

แถลงการณ์ฉบับที่ 2 ประณามการกระทำของดารานักแสดง
รัฐบาลไม่ได้ให้โรงภาพยนตร์หยุดฉาย เป็นแต่จำกัดเวลาฉายให้น้อยลงเท่านั้น... กลุ่มดาราซึ่งเด่นในสังคมอยู่แล้ว ควรจะทำตัวให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนทั่วไป การที่รัฐบาลต้องใช้มาตรการนี้ ก็เพื่อความอยู่รอดของประเทศ...ขอให้ทางกลุ่มดาราจงคิดถึงผลเสียของประเทศ ถ้าหากชาวไทยไม่ช่วยกัน

จะเห็นได้ว่า มาตรการจำกัดเวลาฉายภาพยนตร์ของรัฐบาลได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลหลายกลุ่มในสังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งจากบุคคลที่เสียผลประโยชน์ และจากบุคคลที่เห็นด้วยกับมาตรการดังกล่าวของรัฐบาล อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงคำสั่งแต่อย่างใด สมาคมโรงภาพยนตร์จึงมีหนังสือไปยังโรงภาพยนตร์ทุกแห่งทั่วประเทศให้หันมาร่วมมือกับรัฐบาล เพื่อป้องกันการขาดแคลนน้ำมันในประเทศ ด้วยการงดใช้บันไดเลื่อนและลิฟท์โดยเด็ดขาด ลดการใช้ไฟฟ้าโฆษณาหน้าโรงภาพยนตร์ทั้งหมดให้เหลือเพียงป้ายชื่อโรงภาพยนตร์ และป้ายชื่อเรื่องภาพยนตร์ที่กำลังฉายตั้งแต่วเวลา 18.00-19.30 น. เท่านั้น รวมทั้งใช้ไฟฟ้าในโรงภาพยนตร์เท่าที่จำเป็น (วิพากษ์วิจารณ์บันเทิง, 2517) ต่อมาภายหลังเมื่อสถานการณ์การขาดแคลนน้ำมันได้บรรเทาลงแล้ว

รัฐบาลจึงมีคำสั่งเปลี่ยนแปลงมาตรการดังกล่าว ด้วยการอนุญาตให้ฉายภาพยนตร์ในรอบเที่ยงได้ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

ในส่วน of สถานบริการนั้น รัฐบาลได้กำหนดระยะเวลาการเปิดบริการ of สถานบริการตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2517 โดยห้ามสถานเต้นรำ รำวง หรือรณรงค์เปิดบริการในวันอาทิตย์ (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง การใช้มาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนนํ้ามันเชื้อเพลิง, 2517) และได้เปลี่ยนมาจำกัดระยะเวลาแทน ด้วยการเปิดบริการได้ระหว่างเวลา 18.00-24.00 น. ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2522 (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง มาตรการประหยัดไฟฟ้า, 2522) และจำกัดเวลาให้น้อยลงอีกในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2523 คือ ให้เปิดบริการได้เฉพาะเวลา 21.00-01.00 น. ของวันรุ่งขึ้น (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันภาวะการขาดแคลนนํ้ามันเชื้อเพลิง, 2523)

ส่วนสถานบริการอาบ อบ นวด นั้น ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2517 รัฐบาลจำกัดเวลาให้บริการเฉพาะแคว้นธรรมดา โดยห้ามเปิดบริการก่อนเวลา 16.00 น. (ปัญหานํ้ามันขาดแคลนและการขึ้นราคานํ้ามัน, 2517) ครั้นเมื่อถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2522 มีการจำกัดระยะเวลามากขึ้น คือ นอกจากวันธรรมดาเปิดได้ระหว่าง 18.00-24.00 น. แล้ววันหยุดราชการก็เปิดได้เฉพาะ 14.00-24.00 น. เท่านั้น (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง มาตรการประหยัดไฟฟ้า, 2522)

ในช่วงที่เกิดปัญหานํ้ามันครั้งที่ 2 รัฐบาลได้จำกัดเวลาให้บริการแก่สถานบริการประเภทอื่นเพิ่มเติม คือ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2522 สถานบริการที่มีอาหาร และเครื่องดื่มจำหน่าย โดยมีที่สำหรับพักผ่อนหลับนอนและมีบริการนวดให้แก่ลูกค้า เปิดได้ระหว่างเวลา 16.00-22.00 น. ในวันธรรมดา และวันหยุดราชการระหว่างเวลา 12.00-22.00 น. ส่วนสถานบริการที่มีอาหารและเครื่องดื่มจำหน่าย โดยมีหญิงสำหรับปรนนิบัติลูกค้า และมีการแสดงดนตรีเพื่อการบันเทิง ให้เปิดได้ระหว่างเวลา 11.00-14.00 น. และระหว่างเวลา 18.00-24.00 น. (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง มาตรการประหยัดไฟฟ้า, 2522)

การลดเวลาให้บริการ of สถานบริการ ส่งผลกระทบให้เจ้าของกิจการได้รับรายได้น้อยลง ส่วนพนักงานที่มีรายได้เป็นชั่วโมงก็ต้องขาดรายได้ เจ้าของสถานบริการและพนักงานจึงเรียกร้องให้รัฐบาลใช้วิธีการปิดสถานบริการในวันอาทิตย์แทนการลดเวลาการให้บริการ เนื่องจากได้รับความเดือดร้อนน้อยกว่า เพราะปกติในวันอาทิตย์ มีคนเที่ยวจำนวนไม่มากนัก และการปิดบริการ 1 วัน ทำให้เจ้าของกิจการสามารถประหยัดรายจ่ายได้ ถึงจะขาดทุนอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มากเท่ากับถูกลดเวลาเปิดบริการในวันธรรมดา ซึ่งมีจำนวนคนที่ยามากกว่า ส่วนผู้ใช้บริการนั้น ถึงจะถูกลดเวลาการเที่ยวให้น้อยลงกว่าเดิม แต่ก็ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เนื่องจากผู้ที่ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีรายได้ซึ่งสามารถหาความสำคัญอย่างอื่นแทนได้

3.2 การกำหนดระยะเวลาออกอากาศ of สถานีวิทยุโทรทัศน์

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2522 รัฐบาลกำหนดให้สถานีวิทยุโทรทัศน์ทุกสถานีลดเวลาออกอากาศ คือ วันธรรมดาออกอากาศไม่เกิน 22.30 น. ส่วนวันสุดสัปดาห์ (วันศุกร์และวันเสาร์) ออกอากาศได้ไม่เกิน 24.00 น. (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522) ต่อมาเมื่อสถานการณ์ขาดแคลนนํ้ามันเตาเพื่อใช้ผลิตไฟฟ้าดีขึ้น รัฐบาลจึงผ่อนผันให้เพิ่มเวลาออกอากาศในวันธรรมดาจาก 22.30 น. เป็น 23.30 น. ส่วนวันสุดสัปดาห์ยังคงเป็นไปตามเดิม

มาตรการดังกล่าวส่งผลกระทบท่อคนในสังคมอย่างกว้างขวาง เนื่องจากโทรทัศน์เป็นสิ่งที่ให้ความบันเทิงแก่คนในสังคมทุกเพศทุกวัย ที่มักจะเปิดรับชมรายการทางโทรทัศน์ในขณะที่ทำ

กิจกรรมในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในกรุงเทพมหานครที่มักจะกลับถึงบ้านในช่วงเวลา 20.00-21.00 น. ทั้งนี้การกำหนดเวลาแพร่ภาพทางโทรทัศน์ไม่เกิน 22.30 น. จึงเร็วเกินไปสำหรับคนกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเวลา 22.30 น. ไม่ใช่เวลาที่ผู้คนนอนหลับพักผ่อน แต่เป็นเวลาที่ผ่อนคลายความตึงเครียดที่ประสบมาทั้งวัน ดังนั้น จึงมีคนในสังคมบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับมาตรการนี้ของรัฐบาล เพราะเมื่อไม่สามารถดูโทรทัศน์ที่บ้านได้ คนบางกลุ่มก็สามารถแสวงหาความบันเทิงนอกบ้านด้วยการไปเที่ยวตามสถานบันเทิงต่าง ๆ แทน ซึ่งเป็นการเสียค่าน้ำมันในการเดินทางมากขึ้นไปอีก ส่วนสถานีโทรทัศน์ก็ได้รับผลกระทบจากมาตรการนี้ เพราะต้องพยายามจัดรายการให้ทันเวลาปิดสถานีคือ 22.30 น. เพื่อไม่ให้รายการหรือหนังที่ฉายอยู่ต้องจบกลางคัน และยังต้องสูญเสียรายได้จากโฆษณาที่ลดลงไปด้วย (ประหยัดน้ำมัน: หลังสี่ทุ่มครึ่ง เกิดอะไรขึ้น, 2522)

3.3 การกำหนดระยะเวลาการใช้ไฟฟ้าโฆษณาสินค้า

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 รัฐบาลกำหนดมาตรการห้ามใช้ไฟฟ้าโฆษณาสินค้า เว้นแต่ป้ายชื่อร้าน ต่อมาเมื่อสถานการณ์น้ำมันดีขึ้น รัฐบาลจึงผ่อนผันการใช้ไฟฟ้า ด้วยการอนุญาตให้ใช้ไฟฟ้าโฆษณาสินค้าได้ระหว่างเวลา 19.00-22.00 น. ส่วนป้ายชื่อร้านและป้ายชื่อภาพยนตร์สามารถใช้ไฟฟ้าได้ไม่เกินหนึ่งป้ายเท่านั้น (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง การใช้มาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง, 2517) ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2522 รัฐบาลห้ามใช้ไฟฟ้าโฆษณาสินค้าอีกครั้ง ส่วนป้ายชื่อร้านและป้ายชื่อภาพยนตร์สามารถใช้ไฟฟ้าได้ไม่เกินหนึ่งป้ายเช่นเดิม (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง มาตรการประหยัดไฟฟ้า, 2522)

มาตรการดังกล่าวนอกจากจะทำให้แหล่งการค้าที่เคยเปิดไฟสว่างไสวในเวลากลางคืนต้องลดจำนวนการใช้ไฟลงแล้ว ยังเกิดการตื่นตัวของคนในสังคมที่ร่วมมือกันเรียกร้องให้คนไทยเห็นความสำคัญของไฟฟ้า และผลเสียของการขาดแคลนไฟฟ้าหากไม่ช่วยกันประหยัดพลังงาน กลุ่มที่มีบทบาท คือ นิสิตนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จำนวนหลายพันคน ออกชี้แจงให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนหนาแน่น ร่วมมือกันงดเปิดไฟฟ้าโฆษณาสินค้าตั้งแต่เวลา 18.30-20.30 น. รวมทั้งยังมีหนังสือขอร้องไห้หน่วยงานราชการ งดเปิดไฟอาคารสถานที่ราชการในเวลากลางคืน เช่น นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้เหตุผลในการดำเนินการดังกล่าวว่า

ไฟฟ้าที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้จากการเผาผลาญน้ำมันเตา และน้ำมันโซล่าเป็นส่วนใหญ่... ถึงแม้การไฟฟ้าจะมีเงินที่ได้จากการจำหน่ายกระแสไฟฟ้ามากเท่าใด แต่ในภาวะการขาดแคลนน้ำมันเช่นนี้ ก็ไม่สามารถจะจัดหาน้ำมันมาใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้าได้...เราได้สูญเสียพลังงานไฟฟ้าเป็นจำนวนมาก เนื่องมาจากการใช้ไฟฟ้าโฆษณาสินค้าตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเปิดในเวลากลางคืน รวมถึงไฟฟ้าที่เกินความจำเป็น...น้ำมันซึ่งสูญเสียไปในการใช้ไฟฟ้าเกินความจำเป็นนี้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ใน สิ่งอื่นอีกมากมาย...(น้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิง, 2516, ปีก 1: 6)

3.4 การกำหนดระยะเวลาจำหน่ายน้ำมันของสถานีบริการน้ำมัน

รัฐบาลควบคุมการจำหน่ายน้ำมันของสถานีบริการน้ำมันและร้านค้าค้าน้ำมันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2518 แต่ในระยะนั้นเป็นเพียงการจำกัดเวลาเท่านั้น คือ อนุญาตให้จำหน่ายได้

เฉพาะเวลา 05.00–21.00 น. ของทุกวัน แต่ช่วงที่เกิดปัญหาน้ำมัน ครั้งที่ 2 สถานการณ์ขาดแคลนน้ำมันรุนแรงขึ้น รัฐบาลจึงให้คนไทยประหยัดน้ำมันยิ่งขึ้น ดังนั้น ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2523 จึงกำหนดห้ามสถานีบริการน้ำมันและร้านค้าน้ำมันเปิดบริการในวันอาทิตย์ ส่วนวันอื่นเปิดได้ระหว่างเวลา 05.00–21.00 น. แต่บังคับใช้เฉพาะเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การกำหนดเฉพาะเขตกรุงเทพมหานคร ไม่ได้สร้างนิสัยการประหยัดน้ำมันให้กับคนไทยอย่างจริงจัง เนื่องจากคนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร เดินทางไปเติมน้ำมันจากสถานีบริการน้ำมันนอกเขตกรุงเทพมหานคร ทำให้เป็นการสิ้นเปลืองน้ำมันมากขึ้น ดังนั้น ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2523 รัฐบาลจึงกำหนดให้สถานีบริการน้ำมันและร้านค้าน้ำมันทั่วประเทศปิดบริการในวันอาทิตย์ ส่วนวันอื่นเปิดได้ระหว่างเวลา 06.00–18.00 น. (คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันภาวะการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง, 2523)

ทั้งนี้ การปิดสถานีบริการน้ำมันในวันอาทิตย์ส่งผลต่อสังคมหลายประการ คือ ทำให้คนไทยเกิดความรู้สึกว่าน้ำมันมีไม่พอใช้ จำเป็นต้องร่วมมือกับรัฐบาลประหยัดน้ำมันและไฟฟ้า ซึ่งเป็นผลทางด้านจิตวิทยา ส่วนสถานีบริการน้ำมันก็สามารถลดค่าไฟฟ้าลงได้ประมาณ 60,000 บาทต่อสัปดาห์ และยังทำให้การจราจรเบาบางลง รวมทั้งช่วยลดอุบัติเหตุลงด้วย ส่วนผู้ประกอบการและพนักงานของสถานีบริการน้ำมันก็มีเวลาพักผ่อนในวันอาทิตย์ได้ อย่างไรก็ตาม มาตรการดังกล่าวก็ส่งผลเสียต่อสังคมเช่นกัน เนื่องจากผู้ใช้รถยนต์ส่วนตัวอาจได้รับความไม่สะดวกจากเหตุการณ์ฉุกเฉินที่จำเป็นต้องใช้รถยนต์ในวันอาทิตย์ และยังเกิดการกักตุนน้ำมันซึ่งส่งผลให้เกิดอหิวาต์ได้ง่าย สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เคยมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากในวันอาทิตย์ก็ลดจำนวนลง นอกจากนี้ยังทำให้วันเสาร์และวันจันทร์มีผู้คนมาเติมน้ำมันที่ สถานีบริการน้ำมันกันอย่างแออัด ส่งผลให้การจราจรติดขัดมากขึ้น (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2523)

3.5 การณรงค์ให้คนไทยประหยัดน้ำมันและไฟฟ้า

การณรงค์เพื่อขอความร่วมมือจากคนไทย เป็นอีกมาตรการหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้ ตั้งแต่เกิดปัญหาน้ำมันครั้งที่ 1 กล่าวคือ รัฐบาลมีการประชาสัมพันธ์เสนอแนะวิธีประหยัดน้ำมันที่ง่ายแก่การปฏิบัติ เช่น อย่าขับรถเร็วเกินไป โดยไม่ควรขับรถเกิน 80 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ใช้ความเร็วในการขับอย่างสม่ำเสมอ หากจอดรถเกินกว่า 3-4 นาที ควรดับเครื่องยนต์ หากอากาศไม่ร้อนไม่ควรเปิดเครื่องปรับอากาศในรถยนต์ เพราะทำให้เครื่องยนต์ทำงานหนักขึ้นและสิ้นเปลืองน้ำมันมากขึ้นร้อยละ 10 รวมทั้งควรรับส่งสมาชิกในครอบครัวให้ได้ในคราวเดียวเพื่อประหยัดการใช้รถให้น้อยที่สุด และเพื่อนบ้านที่ไปทำงานหรือไปธุระทางเดียวกัน ควรผลัดกันให้อีกฝ่ายหนึ่งอาศัยรถไปด้วยเพื่อประหยัดน้ำมัน นอกจากนี้ หากกระยะทางใกล้ก็ควรเดินเพื่อเป็นการประหยัดน้ำมัน (น้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิง, 2516)

ในช่วงที่เกิดปัญหาน้ำมันครั้งที่ 2 รัฐบาลขอความร่วมมือเพิ่มเติม ด้วยการให้ส่วนเอกชนที่ใช้เครื่องปรับอากาศในที่ทำงานหรือที่อยู่อาศัย ปรับอุณหภูมิของเครื่องปรับอากาศไม่ให้ต่ำกว่า 27 องศาเซลเซียส และให้คนไทยปฏิบัติตามกฎจราจรอย่างเคร่งครัด ตลอดจนให้เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำมันและไฟฟ้า ออกไปให้คำแนะนำแก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและผู้ควบคุมเครื่องจักร ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดให้มีความรู้ในการปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้เครื่องจักร และอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งให้เจ้าหน้าที่ของการไฟฟ้าแนะนำ

วิธีการใช้งานเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านอย่างประหยัดให้กับคนไทย นอกจากนี้ รัฐบาลยังจัดนิทรรศการแสดงภาพโปสเตอร์ที่มีรูปและคำขวัญเกี่ยวกับการประหยัดน้ำมันและไฟฟ้า จัดฉายภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญของพลังงาน รวมทั้งจัดส่งสติ๊กเกอร์เพื่อรณรงค์การประหยัดไฟฟ้าตามสถานที่ต่าง ๆ อีกด้วย (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2522)

การรณรงค์ให้ประหยัดน้ำมันและไฟฟ้าได้รับความร่วมมือจากคนในสังคมด้วยดี เห็นได้จากในเวลากลางคืนซึ่งปกติบ้านเรือนแต่ละหลังจะเปิดไฟฟ้าหน้าบ้านกันหลายดวง ก็เปลี่ยนมาเปิดไฟฟ้าเท่าที่จำเป็น ให้พอมีแสงสว่างเพื่อความปลอดภัยของทรัพย์สินเท่านั้น และในแหล่งธุรกิจที่เคยมีการจราจรคับคั่ง เช่น สามย่าน ปทุมวัน ราชเทวี พญาไท สยามสแควร์ วงเวียนเล็ก วงเวียนใหญ่ และเยาวราช มีจำนวนรถยนต์บนถนนลดลงมาก (น้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิง, 2516) ส่วนผู้ที่เคยขับรถยนต์เพื่อไปรับประทานอาหารกลางวันไกลจากที่ทำงาน ก็เปลี่ยนมาเป็นการเดินไปรับประทานอาหารในร้านที่ใกล้กับที่ทำงานแทน รวมทั้งผู้ใช้รถยนต์ที่เคยชินกับการขับรถแบบเกาที่เผาผลาญน้ำมันโดยไม่จำเป็น ก็เปลี่ยนมาปฏิบัติตามคำแนะนำสำหรับการใช้รถยนต์ให้ประหยัดน้ำมันมากขึ้น

นอกจากนี้ บุคคลหลายกลุ่มยังเกิดความตื่นตัวในการคิดหาวิธีเพื่อช่วยให้มีการประหยัดน้ำมันมากขึ้น เช่น นิสิตนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ร่วมรณรงค์ให้คนในสังคมหันมาใช้รถจักรยานเป็นพาหนะแทนรถยนต์มากขึ้น ด้วยการขี่จักรยานไปตามถนนสายต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร คือ สะพานควาย อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ประตูนํ้า ราชดำริ ราชประสงค์ สยามสแควร์ ปทุมวัน สามย่าน พระราม 4 หัวลำโพง เยาวราช เฉลิมกรุง สนามหลวง สะพานพระปิ่นเกล้า จรัลสนิทวงศ์ สามแยกท่าพระ ถนนตก สีลม และศาลาแดง เป็นต้น (น้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิง: การรณรงค์เพื่อประหยัดการใช้ น้ำมัน, 2516) ทั้งนี้เพื่อชักชวนให้คนไทยเปลี่ยนมาใช้รถจักรยานในช่วงที่น้ำมันขาดแคลนให้มากขึ้น ส่วนองค์การนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มีหนังสือถึงทางมหาวิทยาลัยให้ดำเนินการประหยัดพลังงานไฟฟ้า ด้วยการงดการใช้เครื่องขยายเสียง และเครื่องปรับอากาศภายในมหาวิทยาลัย รวมทั้งให้ช่วยกันประหยัดการใช้ไฟฟ้าด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ทุกอย่างดำเนินไปตามเจตนารมณ์ของรัฐบาล และเพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีในการประหยัดพลังงานของชาติ (มธ. ให้ประหยัด, 2517)

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการต่าง ๆ ก็ประหยัดไฟฟ้ามากขึ้น เพราะนอกจากเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อกิจการของตนที่สามารถลดรายได้จากค่าไฟฟ้าลงด้วย ตัวอย่างของผู้ประกอบการที่จำเป็นต้องใช้ไฟฟ้าเป็นจำนวนมากเพื่อให้บริการแก่คนในสังคม คือ ธุรกิจโรงแรม หลังจากที่เกิดปัญหาน้ำมัน ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมได้ร่วมมือกับรัฐบาลในการประหยัดการใช้ไฟฟ้าด้วยการจ่ายกระแสไฟฟ้าให้น้อยลง และปิดไฟฟ้าบริเวณด้านนอกและด้านในโรงแรมในส่วนที่ไม่จำเป็น ลดการใช้เครื่องต้มน้ำและเครื่องปรับอากาศลงร้อยละ 40 บาร์ และในดัลบี้ ในโรงแรมเปิดบริการเพียง 5-6 วันต่อหนึ่งสัปดาห์ รวมทั้งขอความร่วมมือจากผู้ที่มาใช้บริการของโรงแรมให้ช่วยกันปิดไฟฟ้าเมื่อออกจากห้องพักแล้ว (ทุกโรงแรมร่วมประหยัดน้ำมัน, 2517)

3.6 การกำหนดให้หน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจประหยัดน้ำมันและไฟฟ้า

หลังจากที่ประเทศไทยประสบกับปัญหาน้ำมันตั้งแต่ พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ให้หน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจทั่วประเทศประหยัดน้ำมันและไฟฟ้าให้มากที่สุด โดยเฉพาะ

ในช่วงที่เกิดปัญหาน้ำมันครั้งที่ 2 รัฐบาลกำหนดให้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจทั่วประเทศ ควบคุมดูแล การใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น ปิดไฟฟ้าหรือพัดลมในห้องทำงานที่ไม่มีผู้ทำงานอยู่ เป็นเวลานาน งดใช้เครื่องปรับอากาศเว้นแต่การใช้ที่จำเป็น เช่น ใช้เพื่อการรักษาพยาบาล ใช้ในห้องหรืออาคารที่ไม่ต้องการให้เสียงภายนอกเข้ามารบกวน หรือการใช้เพื่อประโยชน์ในการเก็บรักษาเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522) ต่อมาได้กำหนดเพิ่มเติมว่าหากส่วนราชการใดจำเป็นต้องใช้เครื่องปรับอากาศในสถานที่ทำงาน ให้ปรับอุณหภูมิของเครื่องปรับอากาศไม่ให้ต่ำกว่า 27 องศาเซลเซียส นอกจากนี้ รัฐบาลยังกำหนดให้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจลดการใช้ไฟฟ้าลงเป็นลำดับ ด้วยการลดการใช้ไฟฟ้าลงในอัตราร้อยละ 5 ภายในระยะ 6 เดือนแรก และค่อย ๆ ลดการใช้ลงในอัตราร้อยละ 10 ภายในเวลา 1 ปี โดยให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และรายงานให้สำนักนายกรัฐมนตรีทราบ ทุก ๆ 4 เดือน อีกทั้งให้หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจที่ต้องเดินทางไปราชการต่างท้องที่หรือการรับส่งหนังสือราชการ ใช้บริการขนส่งสาธารณะและบริการสื่อสารของรัฐให้มากที่สุด (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2522)

อย่างไรก็ตาม การงดใช้เครื่องปรับอากาศส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการทำงานของข้าราชการ เนื่องจากรูปทรงของสถานที่ราชการส่วนใหญ่สร้างขึ้นมาเพื่อติดตั้งเครื่องปรับอากาศ เมื่อไม่สามารถใช้เครื่องปรับอากาศได้จึงต้องทนกับสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าว และทำให้ต้องสิ้นเปลืองไฟฟ้าจากการใช้พัดลมเพื่อให้ได้รับความเย็นเท่าที่เคยได้รับจากเครื่องปรับอากาศ นอกจากนี้ สถานที่ราชการบางแห่ง เช่น หอสมุดและหอจดหมายเหตุ ซึ่งจำเป็นต้องใช้เครื่องปรับอากาศเพื่อปรับอุณหภูมิภายในให้คงที่สำหรับรักษาสภาพของเอกสาร ต้องได้รับผลกระทบไปด้วย จึงต้องทำเรื่องขออนุญาต ผ่อนผันให้ใช้เครื่องปรับอากาศได้ตามเดิม (ประหยัดน้ำมัน: หลังสี่ทุ่มครึ่ง เกิดอะไรขึ้น, 2522)

3.7 การกำหนดให้คนไทยร่วมมือปฏิบัติตามกฎจราจร

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2522 รัฐบาลให้กรมตำรวจกวดขันการใช้ความเร็วของรถยนต์ในเขตที่ไม่ได้จำกัดความเร็วไว้ และกำหนดให้รถยนต์ส่วนบุคคลใช้ความเร็วไม่เกิน 100 กิโลเมตรต่อชั่วโมง รถขนส่งและรถยนต์โดยสารสาธารณะไม่เกิน 80 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ตลอดจนให้เข้มงวดต่อการปฏิบัติตามกฎจราจรของคนไทยอย่างเคร่งครัด และจับกุมโดยไม่มีการผ่อนผัน (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2522) นอกจากนี้ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2522 รัฐบาลยังกำหนดมาตรการห้ามจอดรถยนต์และกำหนดเวลาห้ามจอดรถยนต์ในถนนสายต่าง ๆ ที่มีการจราจรติดขัดในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งหมด 39 สาย ทั้งนี้เพื่อให้การจราจรคล่องตัว เช่น ห้ามจอดตั้งแต่ เวลา 06.00-22.00 น. ในถนนราชวิถีตั้งแต่ถนนราชปรารภถึงอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ห้ามจอดตั้งแต่เวลา 06.00-21.00 น. ในถนนเพลินจิตตลอดสาย และห้ามจอดตั้งแต่เวลา 06.00-09.00 น. และ 16.00-20.00 น. ในถนนสุขุมวิทตั้งแต่แยกถนนบางนา-ตราด ถึงทางรถไฟ ถนนเพลินจิต เป็นต้น (มาตรการประหยัดน้ำมัน, 2522)

การกำหนดมาตรการในด้านการจราจรดังกล่าว นอกจากจะทำให้การจราจรคล่องตัวมากขึ้น และลดการเผาผลาญน้ำมันแล้ว ยังมีผลดีอีกบางประการ กล่าวคือ ถึงแม้มาตรการดังกล่าวจะกระทบต่อผู้ขับขี่รถยนต์ที่ถูกจับเนื่องจากฝ่าฝืนกฎจราจรด้วยการขับเร็วเกินกว่าที่กำหนด และจอดรถในที่ห้ามจอดก็ตาม แต่ก็เป็นการสร้างนิสัยให้ผู้ขับขี่รถยนต์เห็นความสำคัญของการเคารพและปฏิบัติตามกฎจราจรยิ่งขึ้น และยังช่วยลดจำนวนการเกิดอุบัติเหตุลงด้วย

จะเห็นได้ว่า สภาพสังคมในช่วงเวลาที่เกิดปัญหาน้ำมันนั้น เกิดความร่วมมือจากคนไทยทุกฝ่าย ในการประหยัดไฟฟ้า ทำให้ลักษณะหรือพฤติกรรมการใช้ไฟฟ้าของผู้คนในสังคมเปลี่ยนไปจากเดิม คือ จากที่เคยใช้ไฟฟ้ากันอย่างสิ้นเปลืองก็เปลี่ยนมาเป็นการใช้ไฟฟ้าอย่างรู้คุณค่ามากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่เกิดปัญหาน้ำมันนั้น แม้ว่ารัฐบาลได้ใช้วิธีการบังคับและแรงจูงใจให้ประชาชนประหยัดน้ำมัน แต่ก็ เป็นเพียงมาตรการในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อสถานการณ์น้ำมันบรรเทาลง รัฐบาลก็ผ่อนคลายมาตรการ ดังกล่าว ทำให้กระแสการตื่นตัวในการประหยัดน้ำมันเกิดขึ้นในสังคมไทยเฉพาะในช่วงระยะเวลาใดเวลา หนึ่งเท่านั้น และไม่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้พลังงานให้ประหยัดอย่างถาวร

สรุป

น้ำมันเป็นพลังงานที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของโลก แต่น้ำมัน เป็นพลังงานที่มีปริมาณจำกัด จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการใช้น้ำมันของโลกที่มีแนวโน้มเพิ่ม สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องได้ ประกอบกับสภาพเหตุการณ์ทางการเมืองของประเทศผู้ผลิตน้ำมันเกิด ความวุ่นวายอยู่บ่อยครั้ง จนกระทบต่อปริมาณการผลิตและราคาน้ำมันที่สูงขึ้นอย่างมาก ทั้งนี้ปัญหาน้ำมันส่งผลกระทบต่อแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้น้ำมัน ความสามารถในการจัดหา น้ำมัน และการแก้ไขปัญหาพลังงานของประเทศนั้น ๆ

สำหรับประเทศไทยนั้น มีแหล่งน้ำมันสำรองค่อนข้างจำกัด ไม่สามารถพึ่งพาน้ำมัน จากแหล่งภายในประเทศได้เพียงทางเดียว ดังนั้น ในแต่ละปีจึงต้องนำเข้าทั้งน้ำมันดิบและน้ำมัน สำเร็จรูปจากต่างประเทศในปริมาณสูง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยภายในประเทศอีกหลายประการที่ทำให้ ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำมันครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 อย่างรุนแรง กล่าวคือ ราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันในประเทศในขณะนั้น ไม่ได้สะท้อนถึงราคาน้ำมันที่แท้จริง เนื่องจากรัฐบาล จัดตั้งกองทุนน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อใช้สำหรับรักษาระดับราคาจำหน่ายปลีกน้ำมันในประเทศไม่ให้สูงขึ้น จนกระทบค่าครองชีพของคนในสังคม เมื่อราคาน้ำมันต่ำกว่าความเป็นจริง ทำให้มีการบริโภคน้ำมัน อย่างฟุ่มเฟือย และไม่ช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมการประหยัดน้ำมันในสังคมไทยอย่างจริงจัง อีกทั้ง ลักษณะการใช้น้ำมันของประเทศไทยอยู่ในภาคการคมนาคมขนส่งมากที่สุด ดังนั้น เมื่อรัฐบาล ปรับเพิ่มราคาจำหน่ายปลีกน้ำมัน ผู้ประกอบการต่าง ๆ ย่อมมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ค่าใช้จ่าย ในการครองชีพสูงของผู้บริโภคสูงขึ้นตามไปด้วย

ด้วยปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผลกระทบจากปัญหาน้ำมันที่ประเทศไทยได้รับในช่วง ระหว่าง พ.ศ. 2516-2523 จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง ผลกระทบที่สำคัญ คือ ราคาสินค้าอุปโภคและ บริโภคมีราคาสูงขึ้นจากต้นทุนน้ำมันที่เพิ่มขึ้น ความเดือดร้อนดังกล่าว เชื่อมโยงไปถึงสภาพสังคม ที่มีการชุมนุมต่อต้านสินค้าราคาแพง การคัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง รวมทั้งประชาชน ต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดการประหยัดน้ำมันและไฟฟ้าตามมาตรการแก้ไขปัญหา น้ำมันของรัฐบาล ทั้งการจำกัดเวลาการใช้บริการของสถานบันเทิง และการรับชมรายการของสถานี วิทยุโทรทัศน์ รวมทั้งการลดการใช้พลังงานและไฟฟ้าตามบ้านเรือนและสถานที่ราชการ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ปัญหาน้ำมันที่ไทยได้รับในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้ในเวลาต่อมา รัฐบาล ได้พยายามดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาน้ำมันระยะยาวอย่างจริงจังมากขึ้น ด้วยการเร่งสำรวจหา แหล่งน้ำมันในประเทศ การขยายกำลังการผลิตของโรงกลั่นน้ำมันเดิม รวมทั้งอนุมัติให้จัดสร้าง

โรงกลั่นน้ำมันแห่งใหม่เพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อลดปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อประเทศไทยได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำมันอย่างรุนแรงดังเช่นในอดีต ที่สำคัญไปกว่านั้น รัฐบาลยังสนับสนุนให้มีการใช้พลังงานทดแทน คือ ก๊าซธรรมชาติ ถ่านหิน และพลังงานหมุนเวียน ทั้งแสงอาทิตย์ ลม และน้ำ รวมทั้งการรณรงค์ให้คนไทยรู้จักใช้น้ำมันและไฟฟ้าอย่างประหยัด และใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ดังนั้นสัดส่วนการพึ่งพาน้ำมันจากต่างประเทศจึงค่อย ๆ ลดลงนับตั้งแต่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา เนื่องจากประเทศไทยสามารถนำน้ำมันจากแหล่งภายในประเทศมาผลิตได้มากขึ้น และยังสามารถกระจายการใช้พลังงานทดแทนอื่นมากขึ้นด้วย ดังนั้นเมื่อประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาน้ำมันอีกในเวลาต่อมา ผลกระทบที่ได้รับจึงไม่รุนแรงเท่ากับ 2 ครั้งแรก

เอกสารอ้างอิง

- กรณีการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง. (2522). สยามจดหมายเหตุ: บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์, 4(33), 903-904.
- กระทรวงคมนาคม. (2526, 8 เมษายน). คค. 0205/3813. นโยบายมาตรการประหยัดพลังงานในภาคการขนส่ง.
- กระทรวงพาณิชย์. (2522, 27 กุมภาพันธ์). พณ. 0501/026. การขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิงในประเทศ.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2522ก, 18 กรกฎาคม). อก. 0100/122. มาตรการการประหยัดการใช้พลังงานและน้ำมันเชื้อเพลิงของคณะกรรมการวางแผนมาตรการการประหยัดการใช้พลังงานและน้ำมันเชื้อเพลิง.
- _____. (2522ข, 21 พฤศจิกายน). อก. 0100/219. รายงานผลการดำเนินงานตามมาตรการประหยัดการใช้พลังงานและน้ำมันเชื้อเพลิงของคณะกรรมการวางแผนมาตรการการประหยัดการใช้พลังงานและน้ำมันเชื้อเพลิง.
- _____. (2523, 7 มกราคม). อก. 0100/4. ข้อเสนอเกี่ยวกับมาตรการประหยัดการใช้พลังงานและน้ำมันเชื้อเพลิงของคณะกรรมการวางแผนมาตรการการประหยัดการใช้พลังงานและน้ำมันเชื้อเพลิง ฉบับที่ 2 การขาดแคลนข้าว สินค้าราคาแพง และการกักตุนสินค้าเนื่องจากน้ำมันขึ้นราคา. (บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ). (2517). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ก/ป6/2517/17.
- การติดต่อซื้อน้ำมันจากต่างประเทศและการเพิ่มราคาน้ำมันดีเซล. (2522). สยามจดหมายเหตุ: บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์. 4(11), 290.
- การประกาศเพิ่มราคาจำหน่ายน้ำมันและเชื้อเพลิงประเภทต่าง ๆ. (2523). สยามจดหมายเหตุ: บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์. 5(7), 181.
- กิตติมา อมรทัต. (2532). วิฤตติการณ์ในตะวันออกกลาง: กรณีพิพาทปาเลสไตน์-อิสราเอล. โอเดียนส์โตร์. คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ สสร. 1/2517. การใช้มาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง. (2 มกราคม 2517). ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ. เล่ม 91 ตอนที่ 2, 1-2.
- คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ สสร. 2/2517. การใช้มาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง. (8 มกราคม 2517). ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ. เล่ม 91 ตอนที่ 4, 35.
- คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ สสร. 49/2517. การใช้มาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง. (6 กันยายน 2517). ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ. เล่ม 91 ตอนที่ 149, 1-2.

- คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 6/2522. มาตรการประหยัดไฟฟ้า. (14 สิงหาคม 2522). *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่ม 96 ตอนที่ 139, 240-241.
- คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 10/2523. กำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันภาวะการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง. (2 ธันวาคม 2523). *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่ม 97 ตอนที่ 185, 1-4.
- คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 7/2523. กำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง. (11 มกราคม 2523). *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ*. เล่ม 97 ตอนที่ 4, 1-2.
- ชมเพลิน จันทร์เรืองเพ็ญ และคนอื่น ๆ. (2524). *พันธนาการน้ำมัน: หนทางหลุดพ้น*. พิทักษ์ประชา. ทุกโรงแรมร่วมประหยัดน้ำมัน. (2517, 12 มกราคม). *ไทยเดลี*, 3.
- ธนศ กองประเสริฐ. (2522, เมษายน-มิถุนายน). วิฤติการณ์อิหร่านกับปัญหาน้ำมันในเอเชีย. *จุลสารธนาคารกรุงเทพ*, 1.
- น้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิง: การรณรงค์เพื่อประหยัดการใช้้ำมัน. (บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ). (2516). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ก/ป6/2516/8.
- น้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิง. (บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ). (2516). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ก/ป6/2516/6.
- ประหยัดน้ำมัน: หลีกเลี่ยงการขึ้นราคา. (2522). *เศรษฐกิจ*, 2(73), 6-13.
- ปัญหาน้ำมันขาดแคลนและการขึ้นราคาน้ำมัน. (บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ). (2517). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ก/ป6/2517/15.
- ปิดโรงหนัง สมบัตินาคาราชประวัตรรัฐบาล. (2517, 4 มกราคม). *ไทยเดลี*, 8.
- มธ. ให้ประหยัด. (2517, 3 มกราคม). *ไทยเดลี*, 1.
- มาตรการประหยัดน้ำมัน. (2522). *สยามจดหมายเหตุ: บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์*, 4(33), 897-898.
- โรงหนัง-ดารา ชุมชุมประวัตร นักศึกษา ประนาม ‘เห็นแก่ตัว’. (2517, 5 มกราคม). *ไทยเดลี*, 2.
- วรรณ ภัทรพานิช. (2517, เมษายน). การขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิงในประเทศไทย. *วารสารการขนส่ง*. 8(93), 40-41. *วิพากษ์วิจารณ์บันเทิง*. (2517, 11 มกราคม). *ไทยเดลี*, 7.
- ศูนย์ นศ. (2517, 13 มกราคม). *ไทยเดลี*, 8.
- สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย. (2536). *ปิโตรเลียมเมืองสยาม: วิทยาการของอุตสาหกรรมปิโตรเลียมในประเทศไทย*. สถาบัน.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2522ก, 28 กุมภาพันธ์). สร. 0202/ว.30. การป้องกันการขาดแคลนน้ำมัน. (2522ข, 3 พฤษภาคม). สร. 0202/ว.79. การป้องกันการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง.
- โอเปกขึ้นราคาน้ำมันอีกอย่างน้อย 8.8 เปอร์เซ็นต์. (2522). *สยามจดหมายเหตุ: บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์*, 4(14), 382-383.
- โอเปกปรับราคาน้ำมันใหม่. (2523). *สยามจดหมายเหตุ: บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์*, 5(24), 662.